

**GEOPOLITINĖ 2022 METŲ  
STRATEGINĖ ANALIZĖ.  
2023 METŲ PROGNOZĖ**

**Prof. habil. dr. Gintautas Mažeikis**

**Vilniaus politikos analizės institutas  
2022**

**Rėmėjas:**



**Šioje studijoje reiškiamos mintys nebūtinai atspindi NATO arba jos šalių narių požiūrį.**

## Turinys

AKCELERACIJOS AMŽIUS .....	3
1. DARNIOSIOS RAIDOS SCENARIJUS .....	5
2. RADIKALIŲJŲ POKYČIŲ SCENARIJUS .....	16
3. KATASTROFIŠKŲ POKYČIŲ SCENARIJUS .....	19
LITERATŪRA .....	21

## AKCELERACIJOS AMŽIUS

2021 metais dar buvo bandoma vaizduoti, kad tęsiasi darniosios raidos laikotarpis, bet 2022 metai neabejotinai tapo radikalių pokyčių pradžia, o 2023 arba 2024 gali būti katastrofinių geopolitinių sukrėtimų metai. Toks geopolitinės raidos radikalizavimasis atspindi šiuolaikinį akceleracijos amžių. Palyginkime: Anglijos ir Prancūzijos karas, vykęs 1337–1453 metais, vadinamas Šimtamečiu karu; pirmas visuotinis Europos Trisdešimties metų karas vyko 1618–1648 metais; Pirmasis pasaulinis karas truko ketverius metus (1914–1918). Panašiai mažėjo ir revoliucijų trukmė: Amerikos revoliucija truko aštuonerius metus (1775–1783), Didžioji Prancūzijos revoliucija – dešimt (1789–1799, kitur teigiama, kad vyko iki 1795 metų), Rusijos Spalio revoliucija – vienus metus (1917–1918), Kijevo Euromaidanas – 5 mėnesius. Visa tai tik apytiksliai skaičiai, tačiau atsiranda vis daugiau įrodymų apie istorijos akceleraciją. Būtent akceleracijos faktorius ir rodo darniosios, radikliosios ir katastrofiškos raidos sąryšius ir galimybes. Iš tikrųjų darniosios raidos projektas pasibaigė kartu su COVID-19 pandemijos pradžia 2020 metais, ir tada prasidėjo 2020–2022 metų valstybės stagnacija. Pasak Roberto Colvile'o, nagrinėjusio akceleracijos padarinius gyvenimo būdui, komunikacijai ir mąstymui, akceleracija suteikia žymiai daugiau asmeninių laisvių ir kūrybinių galimybių: didėja darbo našumas, trumpėja atsakymų pauzės, greitėja investicijos ir jų atsiperkamumas, spartėja gerovės visuomenės raida. Iš esmės akceleracija suderinama ir su darniąja raida, ir su radikaliais pokyčiais<sup>1</sup>. Tačiau akceleracija turi ir neigiamų padarinių: destruktivūs procesai taip pat greitėja, ir tik visuotinė komunikacija bei dirbtinis intelektas padeda pašalinti kylančius pavojus. Pavyzdžiui, dirbtinio intelekto pasiūlyti modeliai labai paspartino COVID-19 vakcinų sukūrimą. Būtent akceleracijos horizonte gali būti svarstomi ir kiti pavojai: gresiančios ekonominės krizės, ekologinės katastrofos ir antropoceno bei karų problemos. Kitas klausimas, kiek Lietuva yra pajėgi įsitraukti į akceleracijos procesus? Tai priklauso nuo to, kaip greitai visuomenė ir jos verslas geba priimti naujas greitėjimo galimybes ir kaip smarkiai joms priešinas, pavyzdžiui, priimant G5 ryšio technologijas, tiesiant geležinkelio liniją Varšuva–Talinas, ar statant vėjo ir saulės jėgaines arba mažąsias branduolinių jėgaines (projektas, kurio atsisakyta).

---

<sup>1</sup> Colvile R. The Great Acceleration: how the World is Getting Faster, Faster. Bloomsbury Publishing; Bloomsbury USA: 2016.

Darnioji raida grindžiama nuosaikiais sprendimais, kurie remiasi lyginamąja įvairių tarptautinių rodiklių (indeksų) analize bei socialine ir ekonomine statistika, siekiant tuos rodiklius pagerinti. Tokia politika būdinga Lietuvos raidai po 1991 metų. Priešinga darniajai raidai yra radikalių ir katastrofiškų pokyčių politika, susijusi arba su įvairiomis ekstremaliosiomis situacijomis ir reikalaujanti netrivialių sprendimų, arba „gelbėjimosi“ („emergency“) būkle, kai nebegalima spręsti apie visą valstybę, o tik apie jos vis dar valdomą dalį. Šiandien dėl akceleracijos auga radikalių pokyčių tikimybė, ir jų šaltinis yra ne vidiniai „šiuolio“ ištekliai, o įtampos, susijusios su atkeliavusiomis iš išorės technologijomis, metodologijomis, taip pat ir pandemija, globaliuoju atšilimu, įvairiais regioniniais karais, ypač Rusijos karu prieš Ukrainą. Negatyvūs akceleracijos momentai skatina mažųjų įmonių bankrotus, didelio masto migraciją, daugelio šalių įsitraukimą į karą (per ginkluotės tiekimą), ekonomines ir politines sankcijas, Rusijos „dujų karą“ prieš ES, klimato kaitą ir kita. Pozityvieji akceleracijos momentai padeda spręsti visas šias problemas. Tačiau visais atvejais akceleracija reikalauja greitos valstybės aparato reakcijos į kintančias technologines ir socialinių santykių aplinkybes, tačiau Lietuvoje to nelabai matome.

Akceleracijos ir valstybės aparato nedarna, vėlavimas, vangumas, tamsumas kelia įvairias įtampas, kurias, pavyzdžiui, matėme prasidėjus karantinui pandemijos metu: mokyklos ir universitetai pasirodė besą silpnai pasirengę nuotoliniam mokymui, net turėdami tinkamą internetinį ryšį ir parengtas programas. Akceleracijos ir valstybės aparato prieštaravimai sukelia didelių pavojų, jei įvairių lygių tarnautojai nesugeba ir nemoka reaguoti į greitus, radikalius pokyčius. O intensyvėjantys radikalūs geopolitiniai pokyčiai veikia įvairius socialinius, ūkio, švietimo ir kultūros subjektus. COVID-19 pandemija paskatino radikalų mokyklų ir universitetų įsitraukimą į nuotolinį ugdymą, kuris šalia daugelio neigiamų padarinių, tokių kaip socialinis susvetimėjimas, gyvo bendravimo įgūdžių praradimas, suteikė ir naujų galimybių įsitraukti į studijų procesą dirbantiesiems, padaryti mokymosi ir studijų grafikus laisvesnius, į mokymosi procesą integruoti socialinių tinklų patirtis.

Tačiau akceleracija tik rodo procesų greitėjimą, tačiau jų nepanaikina ir nemažina ekonominių ar karinių krizių pavojaus, tik padidina jų netikėtumą. Kalbant apie veiksnius, kurie ir toliau skatins radikalius pokyčius, reikia paminėti Kinijos ekonomikos statybų sektoriaus „perkaitimą“ ir, atitinkamai, įsiskolinimus bankininkystės srityje, kurie gali dar

labiau pastūmėti pasaulį link globalios ekonominės krizės. Rusijos karas potencialiai formuoja naują geopolitinę pasaulio sanklodą, iš kurios Rusija būtų išstumta kaip neefektyvi trečiojo pasaulio šalis, neatitinkanti teisinių, technologinių ir pasaulinės rinkos poreikių. Vykstantys radikalūs pokyčiai, savo ruožtu, gali paskatinti katastrofiškus įvykius: branduolinį karą arba tokią vidinę Rusijos krizę, kuri virstų pilietiniu Rusijos federacijos karu ir baigtųsi jos laikinu ar ilgalaikiu iširimu ir „juodosios skylės“ susidarymu šalia Lietuvos arba, blogiausia, branduoliniu karu. Minėtos akceleracijos tendencijos skatina mus kritiškai vertinti kai kurias analitikų išvadas ir modelius, aiškinančius geopolitinę pasaulio, Europos ir Lietuvos raidą. Valstybės būklės ir kaitos strateginė prognozė esmingai skiriasi nelygu, kas vyks:

- a) darni raida,
- b) radikalūs pokyčiai,
- c) katastrofiški pokyčiai.

Pastarųjų metų, pradedant COVID-19 pandemija 2020 metais, analizė rodo, kad *labai sumažėjo darniosios raidos galimybė, smarkiai išaugo radikalių – ir teigiamų, ir neigiamų pokyčių tikimybė ir išryškėjo katastrofiškų pokyčių scenarijus*, kurio tikimybė kol kas yra nedidelė, bet gali greitai virsti pagrindiniu scenarijumi. Lietuvoje šiems trimis scenarijams skiriamas nevienodas dėmesys – daugiausia susitelkiama į darniąją raidą ir radikaliuosius pokyčius, į kuriuos reaguojama ne strategiškai, o pagal esamas galimybes. Katastrofiški įvykiai beveik neplanuojami, išskyrus nuosaikų pasirengimą krašto gynybai. Akceleracijos modelis skatina, savo ruožtu, galvoti apie „uragano“ greitėjimą: nuo nuosaikios audros, iki pavojingo gyventojams greičio ir pagaliau iki katastrofiškos galios. Atrodytų, nėra sudėtinga veikti visais šiais trimis parametrais.

## 1. DARNIOSIOS RAIDOS SCENARIJUS

Lietuvoje dominuoja darniosios raidos – lengvo vėjelio – scenarijus, kuriuo siekiama sukurti demokratinę Europos Sąjungos gerovės valstybę. Ir darniąją raidą, ir gerovės valstybės tapimą galima pamatuoti remiantis įvairiais tarptautiniais rodikliais, pavyzdžiui, žmogaus socialinės raidos indeksu (*Human Development Index*), kurį, savo ruožtu, sudaro gyvenimo trukmės, išsilavinimo, pajamų ir kiti indeksai. Pagal žmogaus socialinės raidos indeksą, Lietuva iš 2011 metų 40-osios vietos pakilo į 34-ąją 2019 metais; tai rodo nuosaikią

pasirinktos strategijos sėkmę tarptautinės sąlyginės taikos ir krizių nebuvimo laikotarpiu. Darniąją raidą prognozuoja ir statistinė analizė. Lietuvos prezidentas G. Nausėda deklaravo tikslą sukurti gerovės visuomenę Lietuvoje. Šis projektas atitinka ir Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“ bei Valstybės pažangos strategiją „Lietuva 2050“. Pirmasis projektas buvo veikiau pageidaujama vizija, tačiau atitiko darniosios raidos Europoje laikotarpį. „Lietuva 2030“ rodė Vytauto Kubiliaus vyriausybės intencijas ir, nors ir neprivalėjo būti vykdoma ar palaikoma kitų Seimo valdančiųjų koalicijų, tačiau tapo orientyru, pagal kurį skirtingos politinės partijos galėtų kurti savo veiklos programas. „Lietuva 2050“ vizija yra kur kas kritiškesnė ir įvardija ne tik darnaus progreso, bet ir stagnacijos, ne tik visuomenės demokratizacijos, bet ir autoritarizmo bei valdžios centralizacijos galimybę Lietuvoje, atsižvelgiant į globalius pokyčius ir Rusijos karą Ukrainoje. Strategijoje „stagnacijos“ ir autoritarizmo stiprėjimo klausimai nėra pakankamai reflektuoti ir yra veikiau tik teorinės prielaidos. Priešingai nei Strategijos „Lietuva 2050“ autoriai, mes pažymėsime, kad „stagnacija“ turi du pavidalus: *status quo* išsaugojimą, kuris nereiškia, kad atsitiko kažkas bloga, tik rodo stabilumą, ir *neigiamą stagnaciją*, kuriai įsivyravus nesiimama būtinų visuomenės atsinaujinimo globaliame pasaulyje veiksmų, ir valstybė pradeda santykinai atsilikti. Pagaliau yra dar ir trečias darniojo regreso scenarijus, pagal kurį valstybė degraduoja. Svarstant darniąją raidą, šiam scenarijui skiriama mažiausia dėmesio.

**1.1. Darnioji raida gali būti progresas, jei vykdomos racionalios investicijos, plėtojamas mokslas, diegiamos naujos ir intelektui imlios technologijos, plėtojamos piliečių laisvės, gerinama sveikatos sistema ir dėl to auga įvairūs socialiniai, laisvių, ekonominiai, saugumo, ekologiniai ir kiti gerovės rodikliai. Būtent to ir siekia I. Šimonytės vyriausybės programa: skatinti aukštųjų technologijų naudojimą ir susietuosius mokslinius tyrimus, didinti darbo našumą ir generuoti pajamas, kurias būtų galima nukreipti į socialines, švietimo, sveikatos ir gynybos sritis. Ši gerų ketinimų ir augančios kompetencijos strategija visiškai tinka taikos metui ir gali užtikrinti gerovę augant šalies atvirumui ir tarptautiniam bendradarbiavimui, bet ne pandemijos, ekonominės krizės, sankcijų taikymo ar karo laikotarpiu. Taikos metais populizmas ir nacionalizmas, nekompetencija, nepotizmas ir kiti negatyvūs socialiniai reiškiniai yra pagrindiniai darniosios raidos kliuviniai, bet švietimas, kultūra, viešoji politika pamažu sprendžia minėtas problemas ir mažina vidinę tamsą. Tačiau mes gyvename ne tokiu**

laiku. Dar daugiau, darnųjų progresą gali stabdyti ne tik karas, krizės ir sankcijos, bet ir mūsų pačių tarptautinį uždaramą skatinantys sprendimai.

**1.1.1. Atvira visuomenė ir jos idėjos krizė.** Atviros visuomenės idėja, fondas ir projektai tvirtai rėmė Lietuvos integraciją į Vakarų pasaulį, švietimo ir kultūros desovietizaciją, stojimą į ES ir NATO, demokratijos, kultūrų įvairovės, genderizacijos ir globalizacijos procesus. Ši idėja pakeitė tautinio švietimo ir tautinės kultūros idealus ir dominavo apytiksliai 1994–2004 metais. Įstojus į NATO ir ES atviros visuomenės idėja buvo vis labiau kritikuojama, teigiant, kad ji pernelyg „libertarinė“, kad jos šaltinis yra G. Sorošo spekuliacinės kilmės kapitalas, kad atvira visuomenė neva skatina „pražūtingą globalizaciją“. Atviros visuomenės idėja yra pirmiausiai socialinė, humanitarinė ir meninė, o ne sunkiosios pramonės ar prekybos sutarčių. Todėl manant, kad ekonomizmas yra svarbesnis nei visuomenės humanitarinė raida, ši idėja buvo nustumta į paraštes. Kitiškai beveik nebuvo atsižvelgta į tai, kad *atviros demokratinės* idėjos paskatino teigiamus radikalius pokyčius Lietuvoje: išėjimą iš sovietinio proto būsenos į pasauliui ir demokratijai atvirą mąstymą. Atviros visuomenės idėją kritikavo visi kas netingėjo, bet daugiausia populistai bei kraštutiniai kairieji ir ultradešinieji, iš esmės kartodami Vakarų ultras bei Rusijos propagandistus, nors atviros visuomenės idėja ir ją pakeitusi ES integracinė idėja ir principai neprieštarauja vienas kitam, priešingai, remia europinę Lietuvos raidą. Atviros visuomenės kūrimo krizę rodo Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija, 2011 m.) stabdymas Lietuvoje, negebėjimas patvirtinti dvigubos pilietybės įstatymo, noras varžyti moterų teises dirbtinio apvaisinimo, abortų ir kitais atvejais, „antivakserių“ ir prokremliškų grupuočių judėjimas bei nacionalistinė retorika. Atviros visuomenės idėjos krizė simbolizuoja sparčios demokratizacijos ir reformų lėtėjimą ar net pabaigą, regresą, maskuojamą po darniosios raidos ir gerovės visuomenės kaukėmis. Prognozė: tolimesnis atviros visuomenės varžymas ir demokratizacijos bei tolerancijos raidos – rasinės, genderinės, meninės – stabdymas Lietuvą nustums į ES sąrašo apačią ir sulygins, demokratinių teisių požiūriu, su Bulgarija, Vengrija, Lenkija.



- 1.1.2. Šalies urbanistinis restruktūrizavimas ir pasiekimų iliuzija.** Sparčiai auganti Vilniaus, kiek lėtesnė Klaipėdos ir Kauno miestų bei rajonų urbanizacija – „darnioji raida“, kartu su didele migracija lemia regionų depopuliaciją, švietimo ir sveikatos paslaugų prastėjimą rajonuose. Net jei rajonų raida atrodo perspektyvi, pavyzdžiui, Molėtų rajono, jo kaita yra susijusi ne su vidinių išteklių – švietimo ir sveikatos paslaugų plėtra, o su Vilniaus miesto gyventojų laisvalaikio zonomis. Tačiau tai neskatina nei švietimo, nei sveikatos paslaugų tinklo ar jų kokybės gerinimo. Auganti kelių šalies centrų urbanizacija padeda sukurti aukštesnę mokymosi, sveikatos ir kitų paslaugų, technologinę įrangos kokybę šiuose centruose ir lemia augantį „pasiekimų“, iškreiptos meritokratijos kultą ir, tuo pačiu, regionų lygių galimybių mažėjimą ir tokių reiškinių kaip „šeimos maršas“ stiprėjimą ir gausėjimą. Nors dėl urbanizacijos, depopuliacijos ir centralizacijos lyginamieji ūkio, ekologijos, kultūros, tarptautinio bendradarbiavimo (pavyzdžiui, Erasmus mainų) rodikliai auga, tačiau taip paslepia didėjanti regionų ir lygių galimybių atskirtis.
- 1.1.3. Centralizacija, pasiekimų kultas ir paslėpta meritokratija.** Vaikai iš turtingų šeimų ir vilniečiai turi nepalyginti daugiau realios praktikos ir galimybių siekti karjeros ir kūrybinių laimėjimų, palyginti su regionuose gyvenančiais, kad ir talentingais ir stropiais vaikais. Bendroji egzaminų sistema, brangūs korepetitoriai, miestų ir mokyklų centralizacija sukūrė iškreiptą socialinių liftų mechanizmą, kuriuo pakilti gali daugiausia tik tam tikrų šeimų, tik tam tikroje vietoje gyvenančių ir turinčių dideles pajamas šeimų vaikai. Mažėjant šalies korupcijos indeksui (labai geras rodiklis!), jį keičia pasiekimų kulto ir susijusios valdžios – meritokratijos – sistema, sukurianti visuomenei blogiau matomą socialinių liftų prieinamumo nelygybę ir dėl to didinanti socialinį nusivylimą ir resignaciją. Jei ši tendencija veikia daugelį metų, ji paskatina plačią socialinę ir ekonominę atskirtį, nepasitikėjimą valstybe ir rezistencines populizmo bangas; viena iš jų – „Šeimų maršas“. Galimas problemos sprendimo būdas yra pozityvi diskriminacija, kuriuo regionų mokyklų absolventams, stojantiems į Lietuvos aukštąsias mokyklas, būtų suteikiama papildomų balų ar lėšų krepšelių, mokytojams ir dėstytojams mokami didesni nei centruose atlyginimai ir palaikomos regioninės aukštosios mokyklos, pavyzdžiui, pasibaigus reformoms,

atgaivinmas toks Šiaulių universitetas, į kurį Lietuvos mokslininkai veržtųsi dėstyti dėl didesnių atlyginimų ir tarptautinių galimybių.

**1.1.4. Deteritorizacijos** terminu dar prieš 2000 metus buvo pavadintas globalus teigiamas, radikalus pokyčius. Deteritorizacija reiškia, kad atskiros kompanijos – sunkiosios pramonės ar kūrybinių industrijų, nėra susiejamos su kokia nors teritorija. Pavyzdžiui, Holivudas, Britų ar kitos kino kompanijos gali kurti kino filmus Lietuvos ir Latvijos kino paviljonuose, steigti savo pagrindinius ar pagalbinus centrus visame pasaulyje, o automobilių ar net kosminių agregatų elementai gali būti gaminami ir Baltijos šalyse. Deteritorizacija reiškia didėjantį darbo pasidalijimą, įtraukimą globalizaciją, pelno pasidalijimą, tarptautinių korporacijų internacionalizaciją. Tačiau tai taip pat reiškia NVO ir politinių partijų, kovojančių prieš neigiamus korporacijų globalizacijos reiškinius, veiklos plėtrą. Tarptautiniai NVO tinklai, dirbantys kartu su teisinėmis institucijomis, gali smarkiai apriboti tarptautinių korporacijų neatsakingumą ir padidinti socialinių aktyvistų politinę internacionalizaciją, tarptautinę kritikų integraciją. Abi tendencijos – ir ekonominės globalizacijos, ir jos tarptautinės kritikos – skatina keliones, demokratizaciją, tarptautinę teisę ir, atitinkamai, lygias tautų galimybes. Tačiau augantis kairiųjų radikalų ir dešiniųjų nacionalistų pasipriešinimas deteritorizacijai, globalizacijos paskelbimas beveik absoliučiu blogiu stabdo neteritorinę internacionalizaciją, darbo pasidalijimą ir kovą už lygias darbo bei socialines teises. Didžiausiais smūgiais deteritorizacijai tapo D. Trumpo valdymas, iškėlęs JAV vidinius interesus ir nacionalizmą, V. Putino katastrofiškas totalitarinis valdymas Rusijoje bei Brexitas, kurie visi skelbė išskirtinį savo šalies stiprinimą ir tarptautinio darbo pasidalijimo mažinimą. Vengrija iš esmės seka Brexito pavyzdžiu, pasilikdama ES viduje. Lietuvos politikoje nebuvo plataus ir subalansuoto požiūrio į deteritorizaciją, ji nebuvo laikoma galimybe plėsti Lietuvos ekonomiką, nors *de facto* tai vyko. Deteritorizacija yra imli naujausioms technologijoms, efektyviai komunikacijai ir susisiekimui, oro uostams – „nutūpimo zonoms“, dvigubai pilietybei. Nors Lietuvos rajonai nėra labai patrauklūs deteritorizacijos procesams, bet aktyvus bendradarbiavimas, kuriant naujas globalaus judėjimo „nutūpimo zonas“, galėtų patraukti deteritorizacijos subjektų dėmesį, jei nebūtų akcentuojamas tautinis, religinis, seksualinis ar kitas

fundamentalizmas, ir būtų akcentuojamas 3T indeksas: rasinė, seksualumo ir menininkų gyvenimo būdo tolerancija. Tolerancija bohemai reiškia lengvųjų narkotikų vartojimo dekriminalizavimą, naktinių klubų ir kitokių pramogų liberalizavimą. Deteritorizacijos strategiją veiksmingai gali papildyti aktyvieji tarptautiniai tinklai, multikultūralizmas ir aktyvieji mainų tiltai.

**1.1.5. Aktyviųjų tarptautinių tiltų ir tinklų strategija.** Lietuvoje prasidėjus demografinėi krizei dar iki 2000 metų pradėta vadovautis „tėvynės nostalgijos“ idėja, esą patriotiškai lietuviai sugrįš. Ši programa, panaši į lenkiškąją, iš dalies pasiteisino. Lietuvos migracijos departamentas skelbia imigracijos į Lietuvą didėjimą nuo 2019 metų: daugėja ir grįžtančių Lietuvos piliečių, kurių parvyksta daugiau nei išvyksta, ir užsieniečių<sup>2</sup>, atvažiuojančių laikinai ar ilgam. Tačiau šis teigiamas darniosios plėtros ir nuoseklių pastangų rezultatas gali pablogėti dėl gresiančių radikalių ar net katastrofiškų permainų, susijusių su galima Rusijos agresija ar pasaulio ekonomine krize. Kai gimstamumas beveik nedidėja, o visuomenė sensta, išeitis gali būti kitataučių imigracija į Lietuvą, pirmiausia – Baltarusijos ir Ukrainos piliečių. Tačiau tai taip pat laikinas reiškinys. Atmenant, kad tokių „laikinių“ reiškinų daugėja, galima kurti aktyviųjų tiltų arba tinklų strategiją. Aktyvieji tilai reiškia intensyvų judėjimą į abi puses, mainus, bendradarbiavimą. Tiltu galėtume vadinti dvipusį judėjimą: Londonas-Vilnius-Londonas, arba Kaunas-Kiolnas-Kaunas. Dar geriau bendradarbiavimą perteikia aktyviojo tinklo sąvoka. Šiandien pasaulyje kalbama apie daugiamatę dinamiką, kurią G. Deleuze ir F. Guattari bei jų sekėjai vadina tinklinėmis sąveikomis, reiškiančiomis nevyriausybinę organizacijų, tarptautinių gamybos ir prekybos tinklų plėtrą ir dinamiką. Juo labiau Lietuva įsitrauks į tokius tinklus, tuo labiau klausimas apie emigraciją bus antrinis, nes tinklai yra visų, kas juose dalyvauja. Tinklinė visuomenės plėtra atitinka atvirą, o ne tautinę visuomenę ir skatina atvirą tinklinį, o ne nacionalinį švietimą ir draudiminę mediciną; abi šios sistemos yra suderinamos su dabar Lietuvoje veikiančiomis švietimo ir sveikatos apsaugos sistemomis.

---

<sup>2</sup> <https://infogram.com/copy-migracijos-metrastis-2019-1h7j4dv9vrxz94n?live> – 2021 m. rezultatai.

**1.1.6. Nomadinis gyvenimo būdo atviruosiuose tinkluose pobūdis.** Nomadizmo idėja paplito tuo pačiu metu, kaip ir deteritorizacija, ir atitinka šiuolaikinę socialinę poststruktūralizmo teoriją. Šiuolaikinis nomadas – klajoklis – tradiciškai nuomojasi būstą, lengvai keliauja ir prisitaiko dirbti tarptautinėse korporacijose įvairiose šalyse, reikalauja standartizuotų švietimo, draudiminių sveikatos apsaugos paslaugų, skatina mokslo integraciją ir ekonominį proveržį, tačiau remia ir vietinius, tautinius muziejus – „egzotiką“. Nomadizmas negali išstumti sėslaus, tautinio gyvenimo būdo, tačiau svariai jį papildo, keldamas reikalavimus oro, geležinkelio, autobusų, viešbučių teikiamoms paslaugoms, tarptautinei teisei ir saugumui, ir yra progreso ženklas. Lietuvos oro uostai menkai atitinka globalizuoto pasaulio reikalavimus oro uostų ir susisiekimo sistemoms, o lietuviška „tautinio grąžinimo“ ideologija neremia tinklinės atvirų visuomenės grupių dinamikos ir nomadizmo, todėl negali veikliai ir lygiavertiškai dalyvauti pasidalijant darbą.

**1.1.7. Nuotolinis tinkliškumas iš dalies kompensuoja trūkumus, susijusius su nacionalinės valstybės atvirojo tinklinio bendradarbiavimo poreikiais.** Nors tarptautinis tinklinis bendradarbiavimas esmingai palengvina studijas, derybas, ekspertų grupių veiklą ir finansines operacijas, tačiau skatina ir gyvų, kūniškų susitikimų poreikį, kuris turėtų patvirtinti nuotolinį bendradarbiavimą. Taigi nuotolinė komunikacija anaipol nemažina oro ir kelių transporto logistikos, oro uostų ir visų susijusių sistemų, atitinkamų įstatymų ir palankios politikos poreikio, bet didina jį, nes nuotolinis bendradarbiavimas įgalina tiltus, tiesioginius tinklus ir visuomenės atvirumą. Nuotolinio bendradarbiavimo didėjimas skatina investicijas į komunikacijos priemones, internetą, programavimą, dirbtinį protą. IT kompanijų pritraukimas yra reikšmingos ir būtinos darniosios plėtros priemonės. Tačiau jos, kaip pastebi I. Šimonytės vyriausybė ir susiję ekspertai, technologiniu ir intelektiniu požiūriu labiau yra taikomosios, antrinės, aptarnaujančios, o ne kuriančios pagrindines platformas, prižiūrinčios, o ne generuojančios. Šis perėjimas į „aukštesnę“ IT lygą yra susijęs ne su programuotojų rengimu (tuo Lietuva mažai kuo skiriasi nuo tokių trečiojo pasaulio šalių, kaip Indija ar net Kirgizija), o su kitomis – verslo ir socialinių idėjų bei bendradarbiavimo lygio priemonėmis, kurių vien

programavimo studijomis neįmanoma pakeisti. Iš čia išskyla kiti, labiau pasaulėžiūriniai, filosofiniai ir kritinio medijų raštingumo klausimai.

**1.1.8. Kritinis medijų raštingumas ir kritinis filosofinis mąstymas.** Aukštesnė IT technologijų raida yra susijusi su didžiųjų verslų ir visuomenės raidos medijavimu, kurį įgyvendina didžiosios socialinių tinklų platformos – Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Tik-Tok, Reddit ir Telegram kanalai. Visų jų veiklos pagrindas yra programavimo, komunikacijos ir visuomenės jungčių kaitos suvokimas: sociologinis, antropologinis, psichologinis ir filosofinis. Tai reiškia, kad perėjimas iš antrosios programuotojų verslo lygos į aukščiausiąją vyksta per veiksmingas programavimo, socialinių ir humanitarinių mokslų jungtis, kurias ir galėtų kurti Lietuvos universitetai. Tačiau programuotojų rengimo atskirtis nuo socialinių ir humanitarinių mokslų, o šių – atsilikimas ir nesuvokimas, kaip veikia socialiniai tinklai ir kaip generuojamas šiuolaikinis globalus pasaulis, negali skatinti reikiamos pažangos ir vien tik reprodukuoja *status quo* būklę.

**1.2. Siekis išsaugoti *status quo*, esamą būklę,** tuo pačiu nebloginant savo situacijos palyginti su kitomis šalimis, taip pat gali būti darniosios raidos scenarijus. *Status quo* politika geriausiu atveju garantuoja „vidurį“ tarp ES šalių, tai yra – neblogai apmokamo aptarnaujančiojo vaidmenį, bet ne srities lyderio, ne naujų technologijų pavyzdžio. Ir lygiai tiek pat *status quo* politika stabdo socialinių ir humanitarinių mokslų, kurie save suvokia anapus minėtų technologinių proveržių, raidą. Tačiau galimų krizių pavojaus akivaizdoje *status quo* būklė yra didžiausia siekiamybė. Iš tiesų rizika ir nekompetencija, „didžiojo šuolio“ populizmas gali griauti visuomenę, neteisingai skirstant išteklius ir ypač stokojant gebėjimų drąsiai veikti globaliame pasaulyje. *Status quo* būklė leidžia tam tikro masto nacionalizmo, etninio išskirtinumo ir uždarumo akcentavimą ir negąsdina vietos „patriotų“, nors ir nesuteikia galimybės esmingai pagerinti visuomenę ar siekti ypatingų rezultatų. Kosminiai, branduoliniai ir molekuliniai tyrimai bei technologijos lieka kur nors užsienyje, o keli sėkmingi Lietuvos universitetų moksliniai padaliniai tegali bendradarbiauti tinkluose, negebėdami sukaupti pakankamos materialinės-technologinės protų bazės, kuri leistų tapti europiniais centrais. *Status quo* politika buvo būdinga iki COVID-19 pandemijos veikusiai S. Skvernelio vyriausybei, bendradarbiausiai su Lietuvos valstiečių ir žaliųjų

partija. *Status quo* darniosios „raidos“ modelis gali reikšti stabilumą, o ne stagnaciją, kai nėra regimų pokyčių arba akivaizdaus progreso. Kartais ši strategija gali padėti, pavyzdžiui, kai 2021 metais raidos trukdžiu tapo Baltarusijos diktatoriaus A.

Lukašenkos sukelta migrantų krizė, ir Lietuva su Lenkija Baltarusijos pasienyje pasistatė tvoras. Tvorą negerina, bet ir esmingai neblogina situacijos, tačiau išlaiko *status quo*.

Kitas pavyzdys – pykčiai su Kinija dėl Taivano pripažinimo pablogino ekonominius santykius su Kinija, antrąją pasaulio ekonomika, tačiau išaugo demokratijos vertė ir atsivėrė aukštesnių technologijų bei mokslo investicijų galimybės iš Taivano. Tik neaišku, ar tuo bus pasinaudota. *Status quo* strategija yra pavojinga tuo, kad greitai gali virsti stagnacija, o ši – regresu.

**1.3. Stagnaciją apibrėšime kaip norimų ir būtinų pokyčių nebuvimą.** Nors tai ir negriauna iš karto situacijos sistemos viduje – Lietuvoje, tačiau blogina lyginamuosius rodiklius kitų šalių atžvilgiu, ir Lietuva nuo jų pradeda atsilikti, o tai galiausiai virsta regresu. Taip atsitinka tuo atveju, kai kiti ima keistis greičiau, o mes siekiame išsaugoti esamą būklę, bet ne *status quo* tarptautiniu požiūriu. Stagnacija pasireiškia kuriant didžiojo burbulo ideologiją: rasinę, tautinę, paprotinę. Anksčiau tai buvo vadinama *izoliacionizmo* politika. Tačiau izoliacionizmo terminas neaprepia ir nepaaiškina šiuolaikinės komunikacijos. Šiandieninė komunikacija, užsienio kalbų mokėjimas atveria dalyvavimo galimybes daugelyje komunikacinių burbulų.

**1.3.1. Didžiojo burbulo kultivavimas.** Komunikaciniai virtualieji burbulai sukuria galimybę žmogui nesusitikti su Kitų, Svetimų (E. Levino prasme), tau nepalankių veidais, interesais ir nuomonėmis. Ir jei gyvenimas dideliame mieste priverčia žmogų varžytis ir derėtis su įvairiais asmenimis, suasmenintas komunikacinis burbulas sukuria bendraminčių, bendrajausmių iliuziją. Visuomenės burbulėjimą pastebėjo vokiečių filosofas P. Sloterdijkas (Sloterdijk 2011), kuris ir susiejo šį reiškinį su ilgalaikė stagnacija. Hermetiškų komunikacinių burbulų formavimasis mažina alternatyvių, viešų ir reikšmingų nuomonių kiekį, nepaisant to, kad gali atsirasti iliuzija, jog tokių nuomonių yra kituose burbuluose, tačiau dialogo tarp jų nėra. O didysis komunikacinis burbulas aprėpia didžiąją visuomenės dalį, kai visa žiniasklaida ir socialiniai tinklai šneka apie panašius dalykus, manant, kad tai, kas šnekama, ir yra tikrovė. F. Lyotardas (Lyotard 1984) yra kalbėjęs apie didžiuosius

pasakojimus, kurie po II Pasaulinio karo ėmė keisti ideologijas. Didieji pasakojimai yra vienpusio įtikinėjimo, propagandos ir ideologijos forma ir savo komunikacijos kryptimis esmingai skiriasi nuo didžiojo burbulo, nors poveikis ir panašus. Didysis pasakojimas gali būti pateiktas kaip tam tikras tekstynas, o komunikacinis burbulas – kaip situacijos vertinimas, net jei nėra ideologijos ir didžiojo pasakojimo; tai – pokalbių sfera. Visi mes socialiniais tinklais kuriame komunikacinius vienminčių burbulus, ir tada pasaulį imame suvokti pagal šio burbulo nuotaikas. Pavyzdinis ir tarptautiniu mastu reikšmingas didžiojo komunikacinio burbulo atvejis buvo Brexitas 2016 metais. Socialiniai komunikaciniai burbulai susidaro plečiantis socialiniams tinklams ir burbulinei informacijos savisklaidai. Burbulinės komunikacijos efektas buvo labai stipriai juntamas ir COVID-19 pandemijos metu, o Lietuvoje – ir organizuojant Šeimų maršus 2021 metais. Visa tai parodė, kad gali formuotis ne tik savaiminiai, bet ir ryšių su visuomene valdomi socialiniai-komunikaciniai burbulai. O didysis burbulas padeda vykdyti izoliacionizmo politiką ir plėtoti uždarus naratyvus. Izoliacionistinė didžiojo burbulo tendencija Lietuvoje gali sustiprėti 2023 metų savivaldybių ir prezidento rinkimų metu kylant nepasitenkinimui dėl ekonominės šalies būklės ir socialinių garantijų. Didysis komunikacinis burbulas pagrįstas populizmu: masių nuomonėms prieinama ir palankia kalba, kuria siekiama laimėti rinkimus. Šitaip visuomenė kartu su ją reprezentuojančiomis partijomis burbulo viduje susitaria dėl tam tikrų vidinių šalies sprendimų, ignoruojančių europinius ir globalius veiksnius, politinių nuomonių įvairovę ir kritiką, o tai tik skatina stagnaciją. Represinis, nors ir demokratiškai susiformavęs komunikacinis burbulas išstumia nerimą keliančias ir traumuojančias žinias, panašiai kaip mūsų sąmonė šalina nerimą, ir tuo pačiu mažina visuomenės atsparumą kylančioms grėsmėms, paslepia galimybes jų išvengti ar sumažinti.

**1.3.2. Nėra jokių alternatyvų – NĖJA:** didysis komunikacinis burbulas kuria valstybės valdymo NĖJA efektą. Katastrofiškas NĖJA – „nėra jokių alternatyvų“ (*there is no alternative* – TINA) poveikis politikai buvo plačiai analizuotas Z. Baumano ir L. Donskio knygoje „Takasis blogis“ (Bauman, Donskis 2017). Didysis komunikacinis burbulas Lietuvoje + silpnas medijų kritinis raštingumas + silpnos ekspertų komisijos = neveiksmingas GG (grėsmių ir galimybių) valdymas. Didysis komunikacinis

burbulas yra NĖJA prielaida: kai susiformuoja viena stipri nuomonė ir pereinama į išimties būseną, imama teigti, kad nėra jokių alternatyvų ir daromi sprendimai, kurie skatina regresą – perėjimą iš stagnacijos į destrukcijos būklę.

**1.4. Regresą apibūdinsime kaip įvairių rodiklių blogėjimą,** pavyzdžiui, gimstamumo mažėjimas, emigracijos augimas, regionų depopuliacija, perkamosios galios mažėjimas, nemokumo ir mirštamumo augimas, blogėjantys mokymosi rezultatai. Dažniausiai regresas, kitaip – decivilizacija (Mažeikis 2018) arba nėra aptariamas, arba slepiamas po „stagnacijos“ sąvoka. Taip išvengiama adekvačios grėsmių analizės, o kai jos nėra, tai nebūtina imtis ir priemonių, nebent siekiant paslėpti nesėkmes.

**1.4.1. Prieblandos scenarijus.** Prieblandą („aptamsą“) priešiname apšvietai. Kritinė pedagogika kalba apie žmogaus išnaudojimą, pavergtumą (*oppressed*, Freire 1970, Giroux 1994), siedama jį su instrumentiniu, piliečius atomizuojančiu ir pilietinio solidarumo užuomazgas griaušančiu ugdymu. Atomizuotas pilietis virsta paprastu, įvairių rinkodarinių priemonių valdomu vartotoju, kuris nepajėgia organizuoti solidarių bendrystės tinklų. Beviltiška atomizuoto asmens būklė buvo plačiai išskleista M. Houellebecko romanuose ir nagrinėta daugelio mąstytojų; Lietuvoje – pradedant Leonidu Donskiu. Atomizuotas asmuo – tai bėglys nuo pilietinės visuomenės, atsakomybės, bendradarbiavimo, solidarumo, gebėjimo užjausti ir pasiaukoti. Instrumentinis lavinimas, individualizmo akcentavimas, libertarinių vertybių plėtra gali paskatinti ir skatina atomizuoto asmens gimimą, raidą, narciziškumą ir cinizmą. Toks individas nesugeba aktyviai dalyvauti pilietinės visuomenės gyvenime, o jo politinius sprendimus lemia siauras individualistinis interesas ir populizmas, naikinantis moralinius horizontus. Atomizuotas asmuo, nors ir studijuoja instrumentinius mokslus, tačiau pilietiniu požiūriu lieka tamsus, *tampa instrumentiškai išlavintos vienmatės visuomenės atomu*. Išlavintas ir siaurakaktis egoizmas apibūdina prieblandą, kuri slepiasi po „taikomųjų mokslų“ skraiste. Apšvietos dialektika, apie kurią kadaise kalbėjo M. Horkheimeris, T. Adorno, vėliau M. Foucault, H. Giroux, I. Illich, kartu reiškia ir prieblandos dialektiką. Apšvieta, didinanti sisteminę prievartą, susvetimėjimą ir griaušanti socialinius gebėjimus, virsta išlavinta, ciniška prieblanda.



**1.4.2. Korporacinė vartotojiška visuomenė remia individų atomizaciją ir neatsakingumą,** užuot mokiusis internacionalizuotis, siekdama vietines ir globalias korporacijas suvaldyti, socializuoti ir įtraukti į gamtosauginį procesą. Akcinio kapitalo valdomos korporacijos tradiciškai siekia arba generuoti pelną, kurio reikalauja akcininkai, arba didinti patrauklumą, kurio siekia korporacijų vadovybė. Visais atvejais korporacija naudojami atomizuotais, specializuotais ir pilietinės, humanitarinės prieblandos („aptamsos“) paveiktais individais. Humanitarinis pilietinis, kritinis išsilavinimas ir solidarumo gebėjimai laikomi neigiamomis savybėmis. Tokios korporacijos atitinkamai veikia vyriausybę, ministerijas ir švietimo sistemą, ragindamos už valstybės pinigus ir visuomenės išteklius rengti joms reikalingus tarnautojus ir darbininkus. Gebėjimų, nuostatų ir žinių sistema yra orientuota ignoruoti ar net griauti pilietinių laisvių gynimo nuostatas, išskeldama pelno ir individualistinių tarnystės pasiekimų vertę. Ar galima teigti, kad šiandien pilietiški žmonės tapo tamsesni? Apie tai liudytų žemas piliečių aktyvumas referendumuose ir rinkimuose. Išmokta instrumentinė prieblanda („aptamsa“) yra „demokratinės“ visuomenės uždaro ir regreso prielaida.

## 2. RADIKALIŲJŲ POKYČIŲ SCENARIJUS

Radikaliaisiais vadiname tokius sisteminius visuomenės ar valstybės pokyčius, kuriuos dar įmanoma suvaldyti, nors jie esmingai keičia geopolitinę situaciją spartaus progreso arba regreso požiūriu. Pavyzdžiui, spartus ir nenumatytas progreso šuolis XIX amžiuje buvo elektros atradimas, XX amžiaus pradžioje – penicilino, XX amžiaus pabaigoje – asmeninių kompiuterių ir interneto, XXI amžiaus pradžioje – virtualiųjų socialinių tinklų ir dirbtinio intelekto sukūrimas. O radikalūs degradavimo atvejai yra Verderno skerdynės per I Pasaulinį karą, Holokaustas ir Gulagas, Kinijos ir Irano „kultūrinės revoliucijos“, talibų pergalė Afganistane, putinistinis totalitarizmas Rusijoje. Radikalieji pokyčiai gali būti ir regioniniai ar vietiniai, teigiami ar neigiami:

- I. Teigiami yra tie, kuriuos sukelia didelės investicijos, technologinis ir mokslinis proveržis arba veiksmingai atveriamos sistemos (Lietuvos nepriklausomybės sąjūdis ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas);
- II. Neigiami yra tie, kuriuos sukelia valdžios sistemos entropija ir atskirų jos elementų rūdijimas.

**2.1. Rūdimų procesas** yra priešingas sniego gniūžtės reiškiniui socialinėje, technologinėje ar ekonominėje sferoje. Sniego gniūžtės efektas prasideda tada, kai vienas kuris nors veiksnys pamažu išjudina gausybę pokyčių, o rūdimų – kai vienas sugriuvęs veiksnys pralaužia visos sistemos apsaugą, pavyzdžiui, piktnaudžiavimas greitaisiomis paskolomis kuriame nors banke, kai visa ekonominė sistema yra ties griūties riba. Rūdimas virsta atratoriumi – lūžio tašku, nuo kurio sistema ima risti žemyn. Sistemos rūdimą gali sužadinti ilgalaikė perteklinė agresyvi kritika, prilygstanti **viešajam mobingui**, nukreiptam į kurią nors valstybės instituciją ar asmenį, nenorint pripažinti jų pozityvių pasiekimų. Tokio asmens ar institucijos veikimas išsiderina ir galiausiai virsta negatyviu atratoriumi, jei laiku nėra pakeičiamas kitu sisteminiu rūdimų dar nepaveiktu vienetu. Lietuvoje taip dažniausiai atsitinka su Vyriausybe ir Seimu: ilgalaikė, artima mobingui, ar net juo virtusi, Vyriausybės ir Seimo kritika, nuolat didindama nepasitikėjimą valstybe, galėtų ją sunaikinti, jei tik nuolatos nesikartotų rinkimai. Tačiau perteklinis rūdimas (taip pat ir viešasis mobingas), pasitikėjimo entropija mažina valstybės funkcionalumą, norą su ja bendradarbiauti ir dalyvauti politikoje. Menkas pasitikėjimas Lietuvos Seimu, vyriausybe trukdo konsoliduoti pastangas, kurių reikia ekonominiam, saugumo, švietimo ar sveikatos proveržiui. Šį regresą galima sustabdyti didinant kritinį medių raštingumą, stiprinant viešojo mobingo žalos ir pasitikėjimo vertės suvokimą, keliant socialines ir humanitarines kompetencijas.

**2.2. Iracionalūs suverenumo pokyčiai.** Suverenumo kaita yra radikalus pokytis, nebūtinai neigiamas ar katastrofiškas, jis lygia greta gali būti ir teigiamas progreso ženklas. Lietuvos tapimas NATO ir ES nare paskatino Lietuvą pasidalyti savo suverenumu su kitomis šalimis, pavyzdžiui, įvedus bendrą valiutą – eurą, arba priėmus Šengeno sienų taisykles. Šie pokyčiai paskatino ekonomikos ir gerovės visuomenės augimą. Tarimosi demokratija (*deliberative democracy*, sekant J. Habermasu (Habermas 2001)) ir dalyvaujančioji demokratija (*participatory democracy*) ar net rungtyniaujančioji demokratija (sekant Sh. Mouffe 2005), tarptautinių sąjungų sudarymas – visa tai skatina atsisakyti suverenumo mistifikacijos (suverenai yra Dievas, karalius, tauta) ir pereiti prie derybų dėl suverenumo, jo racionalaus pasidalijimo, dėl tarptautinių ir vidinių galios svėrų, atitinkamų sutarčių ir jų kaitos. Tokiu atveju radikaliu pokyčiu

laikytume esmingą suverenumo susitarimų pakeitimą. Nors šiuo metu trumpalaikės grėsmės radikaliems suverenumo pokyčiams nėra, tačiau yra vienas blogas scenarijus: jei JAV ir ES dėl kokių nors vidinių priežasčių atsisakytų palaikyti Ukrainą prieš Rusiją ir, Ukraina pralaimint, ją palaikytų Lenkija, kviesdama ir Baltijos šalis prisijungti. Vengrija imtų protestuoti prieš šiuos sprendimus, ES skiltų, ir tai būtų radikalus suverenumo būklės pokytis. Tai yra tik viena iš galimų, kol kas teorinių, grėsmių. Tačiau suverenumas yra pasidalijamas ir tarp valstybės bei didžiųjų pasaulinių korporacijų, kai dalis valstybei reikšmingų sprendimų atiduodama tokioms kompanijoms kaip Google, Apple, ar Twitter, ir jokių poveikio galimybių keisti suverenumo santykius Lietuvos valstybė neturi. Toks suverenumo praradimas yra sietinas su moksliniu, technologiniu atsilikimu ir negebėjimu konkuruoti dėl pagrindinių technologinių centrų valdymo. Tai rodo, kad dabartinių valstybių suverenumas yra ne iliuzinė Dievo, karaliaus ar tautos valdžia, o gebėjimas būti konkurencingam tarptautinėse įvairaus pobūdžio rinkose. Štai kodėl taip svarbios yra mokslinės ir technologinės inovacijos, kurių Lietuva gali pasiekti tik veikdama tinkliškai ir plėtodama atvirą visuomenę bendrai valdomose sąjungose ir aljansuose.

**2.3. Radikalius pokyčius paskatintų galimas Rusijos pralaimėjimas Ukrainoje,** kuris sukeltų Rusijos valstybės rekonstrukciją ir atvertų daug naujų galimybių šalims, kurios gebėtų sau naudingai įsitraukti į radikalią Baltarusijos ir Rusijos demokratizaciją. Šiandien šis scenarijus net nėra svarstomas, užsimenant tik apie blogąjį, katastrofišką scenarijų. Vis dėlto radikaliųjų pokyčių projektas gali numatyti, kaip turėtų būti valdoma Lietuvos situacija ir ką Lietuva kartu su kitomis šalimis turėtų padaryti, kad šie pozityvūs radikalūs pokyčiai įvyktų, o neigiami būtų stabdomi. Subyrėjus Rusijai ir prasidėjus radikaliems demokratiniais procesams Baltarusijoje, susidarytų palanki proga pozityviai išspręsti Astravo elektrinės ir Kaliningrado pasienio problemas. Abejotina, kad Astravo AE būtų iš karto uždaryta, neištyrus jos galimybių ir saugumo. Antrą kartą Ignalinos AE uždarymo skubos nebūtina kartoti.

**2.4. Radikalius pokyčius skatina demografiniai procesai.** Šalies depopuliaciją ilgainiui pakeis (ir jau keičia) atsikeliančios naujos kitatautės bendruomenės. Gerovės lygis ir gyvenimo sąlygos ilgainiui pritrauks (ir jau pritraukia) karo, bado ir sausros kankinamų šalių gyventojus. Dėl to prasidės rūdijimo ir sniego gniūžtės procesai, kai didžiuliais

srautais tiesiogiai arba, priešingai, beveik nematomai, kai viena šeima atsikvies savo gimines, pradės kisti demografinė Lietuvos situacija. Todėl ims radikaliai keistis švietimas, lavinimo programos ir jų turinys. Jau šiandien socialinio darbo magistrų programų dėstytojai pastebi užsieniečių – arabų, išeivių iš Afrikos ir kitų šalių, nekalbant apie ukrainiečius ir baltarusius, spartų gausėjimą. Šių dėstytojų vykdomi tyrimai jau rodo prasidėjusius radikalius demografinius pokyčius Lietuvoje, kurie neišvengiamai sukels blogųjų ir gerųjų radikalių pokyčių bangą. Lietuvoje dažniausiai prognozuojami tik du demografiniai procesai: gyventojų senėjimo ir jų skaičiaus kaitos. Tačiau radikalūs pokyčiai įvyks dėl gyventojų etninės sudėties kaitos, kurią paskatins imigracinės bangos, bet šis scenarijus vis dar nėra pakankamai analizuojamas. Kita vertus, jis tinka tik taikos sąlygomis, o karo grėsmė veikia priartina kitokius radikalius ir netgi katastrofiškus scenarijus.

**2.5. Globalios ekonominės krizės scenarijus.** Abejotina, ar Rusijos destruktivi veikla gali tapti didelės ekonominės krizės priežastimi. Tačiau jei tuo pat metu Kinija bandytų okupuoti Taivaną arba Iranas pradėtų regioninį karą, į kurį būtų įtraukta Turkija ir atakuojama Saudo Arabija – bendra tų veiksmų visuma gali sukelti didžiulę ekonominę krizę, kurios mastas neleistų JAV ir ES suvaldyti ekonominių procesų.

### 3. KATASTROFIŠKŲ POKYČIŲ SCENARIJUS

Katastrofiški pokyčiai, kylantys dėl karo, bado, pasaulinės ekonominės ar ekologinės krizės ar net katastrofos taip pat gali būti prognozuojami. Samuelis Huntingtonas prognozavo civilizacijų konfliktą dėl religinių, demografinių priežasčių ir gamtinių išteklių (Huntington 1996). Prie jo prognozių galima pridurti – ir dėl globaliojo atšilimo sukeltų priežasčių. Tikėtina, kad ilgalaikis civilizacijų konfliktas paskatins daugelį migracijos bangų ir karų, kurie taps kasdienybe. Planuojant valstybės raidą bus atsižvelgiama į tai, kad „pabėgėlių“ klausimas, jų stovyklos, jų atstūmimo ar integravimo procedūros taps kasdiene veikla, kuri truks dešimtmečius. Nesuvaldžius kurioje noras šalyje šių procesų, jos lauktų radikalūs ir katastrofiški pokyčiai. Menkas šių pokyčių modeliavimo lygis ir silpnas susietumas su generuojamais raidos planais rodo siaurą požiūrį į gerovės visuomenės grėsmes. Rusijos agresija prieš Ukrainą, NATO šalių karinė pagalba ir ES sankcijos Rusijai ir Baltarusijai skatina ne vien tik teoriškai svarstyti branduolinio karo scenarijų. Pagal jį, užuot

gerinę miesto išvaizdą, renovavę miestų centrus, paminklines aikštes, statę stadionus, kūrę gerovės visuomenės viziją, turėtume rengti bombų slėptuves, socialinius būstus migrantams ir įsigyti laikinų generatorių bei autonominių energetinių prietaisų, investuoti į civilinę gynybą, kaupti medicininės, maisto ir kitas atsargas ir kurti jų logistikos kelius. Gyvenimo kokybės didinimo veiksmai atitinka gerovės visuomenės kūrimo orientyrą, bet neatitinka pasirengimo katastrofiškiems civilinės sferos pokyčiams. COVID-19 pandemija ir karo padėtis rodo, kad pasirinkta vizija ir susiję sprendimai iš dalies neatitinka geopolitinės tikrovės ir visai neatitinka galimų katastrofiškų pokyčių.

### **3.1. Apokalipsės scenarijus. Branduolinio karo grėsmė.**

**3.1.1. Riboto taktinio branduolinio ginklo** arba jo analogijos – susprogdintos atominės elektrinės arba „purvinos bombos“ panaudojimas Ukrainoje ir NATO šalių atsakas konvencinėmis priemonėmis gali sukelti Lietuvos gyventojų paniką, kuri pareikalautų paskelbti ypatingą padėtį. Vėliau panikos suvaldymo priemonės sukeltų neaiškius padarinius, kurie gali susilpninti demokratiją šalyje.

**3.1.2. Strateginio branduolinio ginklo panaudojimas ir didelio masto apokalipsė Europoje arba visoje planetoje. Lietuvos situacija.** Nematyti jokių požymių, kad būtų rengiamasi apokalipsės scenarijui, nėra investuojama į tam tinkamą branduolinio karo civilinę gynybą, nėra viešai revizuojamas galimų slėptuvių skaičius, jų būklė, nėra civilinės gynybos mokymų, aiškinimo, bijant sukelti išankstinę paniką; nėra scenarijaus, kaip ši panika būtų suvaldyta ir nėra planuojami prevenciniai veiksmai panikai suvaldyti. Visa tai egzistuoja daugiausia tik teorijų ir administracinių dokumentų, ir tai abejotinos kokybės, pavidalu.

Sprendimas: skirti lėšų teritorinei pilietinei gynybai organizuoti, ją susieti su civiliniu saugumu branduolinio karo atveju ir atitinkamai įpareigoti savivaldybes ir seniūnijas. Vietoje investicijų parkams, tvenkiniams ir žaidimų aikštelėms atnaujinti, kurios didina laimės indeksą, skirti lėšų bombų ir atominio ginklo slėptuvėms, kurios sumažintų galimos katastrofos padarinius. Reikėtų atkreipti ypatingą dėmesį į vaikų darželius ir mokyklas, jų autonominį saugumą, kuris nuslopintų didelį panikos šaltinį – nerimą dėl vaikų. Rusijos okupuotų Ukrainos miestų patirtis rodo, kad pirmiausia grobiami ir išvežami vaikai, todėl ir Lietuvoje jie visų pirma turėtų būti gelbėjami, o

tam reikia planų ir mokymų. Taip pat svarbu vykdyti galimos panikos stebėjimą ir skelbti informaciją apie prevencines priemones.

- 3.2. Rusijos – didėjančios „juodosios skylės“ scenarijus.** Jis gali prasidėti griuvus Rusijos valstybei ir kilus nenumatomo dydžio pilietiniam karui, kuris padidintų branduolinio karo pavojų. Tokiu atveju NATO, taigi ir Lietuva, turėtų vykdyti gynybinę intervenciją, siekdama apsaugoti branduolinės energetikos ir branduolinius karinius objektus. Šis scenarijus kol kas tik teorinis, tačiau jau diskutuojamas Lenkijos, Ukrainos ir Rusijos opozicijos spaudoje. Šio scenarijaus atveju kiltų didelių pabėgėlių srautų, karinių susidūrimų, atominio karo ir nenuspėjamų įvykių Baltarusijoje pavojus. Veikiausiai Lietuva kartu su NATO turėtų įsikišti į daugelio procesų valdymą. Rusijos, kaip valstybės, griūtis ir pilietinis karas paskatintų labai didelius pokyčius Eurazijoje, kurioje savo interesus imtų reikšti Kinija, Turkija, Iranas, Japonija ir kitos šalys.
- 3.3. Globaliojo atšilimo ir ekologinės katastrofos scenarijus.** Šiuos katastrofiškus procesus nuolatos prognozuoja gamtotyrininkai. Globalusis atšilimas pasireiškia radikaliai didėjančiais temperatūrų, sausrų ir kritulių svyravimais, prie kurių nėra prisitaikęs žemės ūkis. Jei nebus plėtojamos naujos maisto gamybos technologijos, tai gali sukelti badą, jei ne Lietuvoje, tai pasaulyje, tačiau bado padariniai būtų juntami ir Lietuvoje: dėl pabėgėlių srautų ir kilsiančių karų.

## LITERATŪRA

1. Freire, P. 1970. *The Pedagogy of the Oppressed*. New York: Seabury Press.
2. Giroux, H. 1994. *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.
3. Habermas J. 2001. *The Postnational Constellation: Political Essay*. Cambridge, MA: MIT Press.
4. Huntington, S. P. 1996. *Clash of Civilizations*. New York: Simon & Schuster.
5. Lyotard, J.-F. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
6. Sloterdijk, P. 2011. *Bubbles. Spheres I: Microspherology*. Los Angeles: Semiotext(e), The MIT Press.
7. Bauman, Z., Donskis, L. 2017. *Takasis blogis*. Vilnius: Versus aureus.
8. Mažeikis, G. 2018. *Dvasios niekšybė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
9. Mouffe, Ch. 2005. *On the Political*. New York: Routledge.